

УДК: 376.011.3-051-056.264:159.925-053.4

Обухівська А. Г., rom73@meta.ua

ОЦІНКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ЛОГОПЕДА

Постановка проблеми. Одним із напрямів реформування освіти для дітей з особливими освітніми потребами є законодавче закріплення впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, створення інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) шляхом реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій [2; 9].

Аналіз прийнятих законодавчих актів у сфері освіти і змін у державній стратегії реалізації конституційного права дітей з особливими освітніми потребами на освіту висвітлює, що вирішення названих завдань є складним для психолого-педагогічної практики як з боку організації освітньої діяльності, так і з боку кадрового та методичного забезпечення. Відтепер кожний заклад загальної середньої освіти має готуватися до провадження інклюзивного навчання. Найголовнішим компонентом такої готовності має бути професійна компетентність кадрового складу. «Саме компетентні вчителі, корекційні педагоги, психологи, соціальні педагоги живлять механізми спеціалізованого супроводу особливих учнів» – наголошує А. Г. Шевцов [13, 5]. Адже інклюзивне навчання – це не просто фізична присутність дитини у класі/групі серед однолітків, усунення архітектонічних перешкод, належне обладнання її робочого місця (що теж надзвичайно важливо), а насамперед отримання нею **якісної освіти**, що означає «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг» [2, п. 29, Стаття 1].

Освітній процес дітей з особливими освітніми потребами може бути ефективним лише за умови ретельного вивчення індивідуальних особливостей кожного учня/вихованця і застосування адекватних корекційних заходів. В кожному окремому випадку педагогу необхідне розуміння не лише причин виникнення характерних проявів у предметно-практичній, ігровій діяльності таких дітей, але й способів надання їм допомоги. Без врахування індивідуальних особливостей пізнавальної діяльності досягнення належних освітніх результатів у них не відбувається, більше того – розвиток їх може штучно стримуватися.

Тим часом практичний досвід корекційної педагогіки переконує, що більшість дітей з особливими освітніми потребами, до яких також належать діти з тяжкими порушеннями мовлення, успішно реалізують свій природний потенціал розвитку, набувають належних знань, соціального досвіду і стають самостійними членами суспільства [4]. Проте, наголошуємо, відбувається це тоді, коли вчасно забезпечуються фахова допомога і організаційно-педагогічні умови, зорієнтовані на врахування в освітньому процесі особливостей психофізичного розвитку дитини (а в кожній дитини вони різні!), наприклад, висока виснажуваність, неможливість довготривалого перебування в сидячій позиції, гіперактивність, потреба в уповільненому темпі сприймання і багато іншого в залежності від виду порушення.

У цьому контексті серйозна роль відводиться новоутвореним установам освіти – інклюзивно-ресурсним центрам [9; 10].

Провідним завданням названих установ є проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини з особливими освітніми потребами професійно компетентними фахівцями різних спеціальностей, які мають надати педагогам достатньо інформації про особливості розвитку, сильні і слабкі сторони когнітивних функцій їхніх вихованців і відповідно – освітні потреби. Серед інших одним з них є вчитель-логопед. За процедурою вивчення фахівцем ІРЦ надається достатньо часу для спостереження, обстеження і узагальнення інформації про особливості розвитку дитини.

Слід зазначити, що саме по собі логопедичне обстеження дитини зазвичай не складає великих труднощів для логопедів. Адже за визначенням діти з тяжкими порушеннями мовлення мають збережені передумови інтелектуального розвитку. Колізія полягає в тому, що затримка мовленнєвого розвитку або його порушення, особливо у дитини раннього чи молодшого дошкільного віку, здатні деформувати її загальний психічний розвиток і зумовити неправильний висновок щодо оцінки інтелектуальних можливостей. Тому нерідко дітей, у яких у період 3-4 років має місце значний недорозвиток мовлення, хибно відносять до категорії дітей з аутизмом, з легким інтелектуальним порушенням або із затримкою психічного розвитку.

Водночас, специфічні мовленнєві недоліки є у структурі порушень майже усіх дітей з особливими освітніми потребами. У такій ситуації завдання логопеда ускладнюється. Крім означення проблем суто мовленнєвого розвитку необхідно диференціювати особливості когнітивного розвитку дитини, визначити актуальні і потенційні можливості її інтелекту. Такі дані є цінними саме для організації освітнього процесу і часто є ключовими для визначення швидкості подолання мовленнєвих порушень, вибору напрямків і змісту корекційно-розвиткових

послуг, для формулювання рекомендацій педагогу та батькам.

Логопеду важливо не лише визначити порушені чи не сформовані досі компоненти мовленнєвого розвитку. Ці факти є вихідними для організації його власної корекційно-розвиткової роботи з дитиною. Але в умовах інклюзивного навчання його допомоги потребує також педагог (вихователь), якому необхідна розгорнута і максимально деталізована характеристика когнітивних здатностей дитини до засвоєння знань, інформація про вже сформовані навички і уміння (компетентності), щоб спиратися на них в освітній діяльності. Проте не менш важливо знати педагогу й індивідуальні «слабинки» тобто ті дії та операції, які ще належить розвивати [7].

У зв'язку з цим логопедичне вивчення дитини має доповнюватися психолого-педагогічним вивченням, спрямованим на виявлення умінь і навичок, стану сформованості мисленнєвих операцій і дій, важливих для здійснення освітнього процесу.

Оцінка інтелектуальних здатностей дитини має істотне значення для більш цілеспрямованого вибору логопедичних засобів корекції. Знання причин мовленнєвого порушення створює можливість вибудувати спільну тактику взаємодії логопеда і педагога (вихователя) для якнайшвидшого усунення можливо не лише мовленнєвих недоліків, але й одночасно вирішувати завдання формування недосконалих операцій і дій розумового розвитку.

Вчителю-логопеду важливо розуміти, наскільки ефективним засобом корекції може виступати опора на інтелектуальні можливості у тієї чи іншої дитини. У зв'язку з цим часто виникає потреба у з'ясуванні того, чи збережені у неї розумові здатності, чи не обтяжений її мовленнєвий дефект порушеннями в інтелектуальній сфері і якою мірою.

Таке питання також виникає щоразу, коли дитина з тяжким порушенням мовлення, особливо раннього та молодшого дошкільного віку, обстежується в інклюзивно-ресурсному центрі. Зумовлене це тим, що мовленнєві порушення, у малої за віком дитини є очевиднішими і можуть приховувати більш глибокі – не сформованість мисленнєвих дій та операцій, які нерідко і є справжньою причиною загального недорозвинення мовлення.

Вирішення цих завдань потребує адекватного діагностичного інструментарію – спеціальної методики вивчення. Практика переконує, що для оцінки інтелектуального розвитку фахівцю бажано використовувати певний обраний ним інструментарій постійно. За таких умов отримані дані під час обстеження дитини будуть легше ідентифікуватися і співвідноситись з типовими характеристиками, що виступають індикаторами певного інтелектуального порушення.

З цією метою пропонуємо логопедам використовувати в своїй діяльності методику психолого-педагогічного вивчення відхилень в інтелектуальному розвитку дітей молодшого дошкільного віку, розроблену на основі науково-теоретичного обґрунтування і експериментально перевіреної на трьох категоріях дітей молодшого дошкільного віку: з нормативним розвитком, із затримкою психічного розвитку, порушенням інтелекту легкого ступеня.

Далі зупинимось на загальній характеристиці названої методики та її діагностичних можливостях.

В оцінці інтелектуального розвитку молодших дошкільників ми виходимо з позицій діагностико-навчального підходу, який базується на ідеях, висловлених Л. С. Виготським, В. І. Лубовським, А. І. Івановою, Н. М. Стадненко [1; 5; 12]. Сутність цього підходу полягає в тому, що об'єктом оцінки дитини мають бути потенційні можливості її психічного розвитку. Найбільш адекватні умови для цього забезпечуються в процесі навчання, у здатності

оволодівати знаннями та уміннями. У психології така здатність визначається терміном навчуваність (З. Г. Калмикова, А. Я. Іванова, Н. М. Стадненко) [11; 15].

Навчуваність – це інтегральна здатність дитини до засвоєння та використання знань у процесі розв'язання нею доступних для її віку пізнавальних задач. Така здатність є найбільш достовірним критерієм оцінки не тільки актуального інтелектуального розвитку, але й потенційних можливостей розвиватися. За умови правильного дотримання технології діагностичного вивчення, виявляються істотні відмінності в навчуваності дітей. Порівняльний аналіз експериментальних даних показав, що при названих станах інтелектуального розвитку мають місце свої якісні характеристики, які виступають значущими показниками для їх розпізнання [9].

Стосовно досліджуваних обраного нами віку вибір саме навчуваності діагностично значущим показником інтелектуального розвитку є найбільш доцільним та адекватним. Навчуваність (здатність до засвоєння знань, способів дії) цілковито узгоджується з віковими особливостями психічного розвитку молодших дошкільників. Адже на початку дошкільного віку досвід, знання, уміння лише накопичуються і є природно обмеженими, суто розумові дії лише формуються і мають виразну вікову специфіку. Навички практичної взаємодії молодших дошкільників з довкіллям та спілкування з дорослим знаходяться в стадії становлення.

Ми дотримуємось позиції, що діагностику інтелектуального розвитку дитини необхідно здійснювати в діяльності, під час розв'язання нею посильних завдань, постійно підтримуючи її власну активність та надаючи строго дозовану, спеціально продуману допомогу тобто створюючи штучно навчальну ситуацію. Успішність розв'язання пізнавальних задач дошкільника в ситуації навчання залежить від таких складових інтелектуальної діяльності: рівня загальної обізнаності,

особливостей взаємодії з дорослим, сформованості мисленнєвих дій та операцій, навчованості, працездатності.

Навчованість, як загальна здатність до навчання, конкретизується у комплексі різноманітних показників, що складають її внутрішній і зовнішній компоненти і забезпечують здійснення мисленнєвої діяльності. Це підтверджує думку В. І. Лубовського, який аналізуючи проблеми діагностики, наголошував, що при відхиленнях у розвитку основним об'єктом психологічного вивчення мають бути особливості діяльності дитини [5]. Конкретизуючи це положення Н. М. Стадненко говорить, що предметом аналізу при порушеному розвитку має стати весь процес виконання завдання. Якісна характеристика особливостей діяльності під час виконання завдань має не менше значення для діагностики, ніж досягнення чи недосагнення кінцевого результату [12]. При цьому з'ясовується широкий спектр навчальних здібностей дитини (компетентостей), які в кінцевому рахунку визначають навчальні потреби.

Вивчення особливостей навчованості у дошкільників молодшого віку передбачається такими напрямками. По-перше, через добір в діагностичну методику завдань, які доступні дітям досліджуваного віку, а їх зміст, способи розв'язання відповідають властивим даному віку розумовим діям. Численними дослідженнями (О. В. Запорожець, Л. А. Венгер, В. П. Зінченко, А. Г. Рузська, В. К. Котирло, О. В. Проскура) встановлено, що істотним надбанням цього періоду життя дитини є сформованість дій сприймання та дій наочно-дійового й наочно-образного мислення. На основі активного розглядання, обмацування, вслуховування, просторового комбінування діти молодшого дошкільного віку здатні не лише розпізнавати, ідентифікувати між собою, моделювати об'єкти сприймання, але й в уявному плані, тобто на мисленнєвому та

зоровому рівнях здійснювати перцептивний аналіз, порівняння, узагальнення, що виявляється в уміннях систематизувати, групувати, класифікувати предмети за зовнішніми ознаками (кольором, формою, величиною, матеріалом, просторовими зв'язками) та елементарними смисловими значеннями (функціональним призначенням).

У названих діях розкривається доступний молодшому дошкільному віку рівень узагальненості мислення, який складає ядро навчованості і ґрунтується на розвитку і вдосконаленні провідного для даного віку психічного процесу – сприймання. У своєму інтегральному вигляді ці дії складають внутрішній компонент навчованості дитини, передумови до розв'язання доступних її вікові практичних і логічних задач, до оволодіння новими знаннями, системою сенсорних еталонів, способів орієнтування тощо.

На початку дошкільного віку такі дії ще не досконалі, вони лише формуються, в процесі цього формування відбувається поступовий перехід дитини від практичного орієнтування до перцептивного, а згодом – мисленнєвого, тобто в умі, за допомогою згорнутих логічних дій. Саме названі дії відбивають суть розумового розвитку дітей молодшого дошкільного віку. Від їх сформованості залежить успішність виконання ними діагностичних завдань. У зв'язку з цим саме ці дії мають виступати предметом вивчення під час діагностичного обстеження. З'ясування специфічних особливостей їх функціонування є суттєвим для оцінки стану розумового розвитку – має він характер відставання від середньовікових норм розвитку здорової дитини чи порушення, недорозвиток.

По-друге. Виявлення навчованості потребує особливої технології застосування методичних завдань: певної послідовності пред'явлення (від простих до складніших), використання різних інструкцій і прийомів для обов'язкового включення дитини у процес

взаємодії з дорослим, планомірного надання допомоги. При цьому об'єктом оцінки мають бути складність завдань і узагальнень, яких потребує їх виконання, сформованість тих чи інших властивостей психічної діяльності (обсягу, довільності сприймання, уваги, операцій мислення, точності просторових уявлень), уміння оперувати зразками. За таких умов використання діагностичних завдань важливими критеріями оцінки потенційних можливостей дітей є: чутливість дитини до мір допомоги, ступінь самостійності дитини під час виконання завдання.

По-третє. В доборі завдань перевага надається тим із них, виконання яких передбачає не одномоментність, а розгорнутість його перебігу, пов'язану з практичними і образними діями, не потребує мовленнєвого спілкування. До таких завдань належать завдання практично-дійового типу з одноманітною повторюваністю різного роду дій, що створює умови для самонавчання, оволодіння навичкою способу дії, її узагальнення в межах одного завдання.

По-четверте. Важливим моментом вивчення навчованості є виконання аналогічних завдань. Процедурою обстеження передбачається повторне виконання завдання при незадовільному його перебігу на попередньому етапі виконання. Завдяки цьому вдається відстежити зміни, які відбуваються в якості виконання завдання під впливом сумісної з дорослим діяльності.

По-п'яте. Істотне значення для оцінки розумового розвитку молодших дошкільників має сформованість навичок взаємодії дитини й дорослого, усвідомлення дитиною значення ролі дорослого, орієнтування на його реакції, застосування різних способів стимулювання дорослого до оцінки, підказки тощо. В особливостях контакту дитини й дорослого, в навичках їх взаємодії між собою розкриваються як реальні, так і потенційні можливості розумового розвитку дитини. Коли дитину

заохочують, підтримують, відповідним чином організують практичні дії, направляють сприймання, активізують мислення, вона одержує можливість здійснювати недоступні самостійному виконанню дії із сторонньою допомогою. Таким чином вдається подолати недостатню самостійність інтелектуальної діяльності, властиву дітям цього віку, й нівелювати негативний вплив несприятливих умов розвитку, що ускладнили чи порушили його.

Передумовами співпраці є позитивне ставлення дитини до дорослого, визнання нею значущості ролі останнього в акті взаємодії та сформованість навичок спілкування з ним: вміння слухати, орієнтуватися на вимоги, виконувати вказівки, наслідувати дії, реагувати на зауваження, використовувати набуті в сумісній діяльності знання та досвід для розв'язання аналогічної задачі. В нашій інтерпретації особливості взаємодії дитини й дорослого складають зовнішній компонент навчованості. Сформованість навичок взаємодії розкривається в адекватності, раціональності та продуктивності практичних дій дитини в ході виконання нею проб-завдань і об'єктивується в характеристиках цього процесу: особливостях прийому завдання, обдумування та вибору способу розв'язання логічної задачі, характері труднощів та достатніх мірах допомоги для їх подолання, працездатності, аргументації результату, а також у співвідношенні активності дорослого та дитини.

Названі показники покладені в основу якісного аналізу одержаних експериментальних даних, який спирався на врахування виділених нами процесуальних характеристик діяльності та складових навчованості, до яких ми відносимо: узагальненість, гнучкість, стійкість, усвідомленість, самостійність мислення. Показниками для характеристики узагальненості мислення виступали особливості здійснення перцептивних та наочно образних дій під час виконання завдань різної складності

(під кутом зору закладених в них узагальнень), узагальненість способу дії, темп виконання завдання. Глибина мислення оцінювалась здатністю дитини збагнути смисл завдання, вимоги дорослого, встановити узагальнююче значення зразків, схем, символів, уміння діяти зосереджено, заглиблено, раціонально і цілеспрямовано. Гнучкість мислення розкривалась в здатності дитини змінити попередній спосіб дії в залежності від зміни умов задачі, встановити нову суттєву ознаку, у вмінні дитини спиратися одразу на дві суттєві ознаки в процесі розподілу об'єктів. Стійкість мислення досліджуваних визначається здатністю утримувати в свідомості актуалізовані істотні ознаки, орієнтуватися на закладені в змісті завдань наочні опори, якими можуть бути: малюнки-зразки, схеми, знаки-символи, еталони. Усвідомленість мислення оцінювалась через адекватність практичних дій вимогам завдання та вмінням дитини пояснити їх. За основу оцінювання самостійності мислення бралася міра втручання експериментатора в процес виконання завдання для досягнення позитивного результату: доступність самостійного розв'язання логічної задачі, сприйнятливість до допомоги, розгорнутість допомоги, яка стала достатньою для подолання труднощів; необхідність у керівництві процесом виконання завдання дорослим.

Висновки. Найбільш виразні відмінності в особливостях виконання завдань між дітьми з різним станом інтелектуального розвитку виявляються:

- в особливостях контакту, в наявності і характеристиках інтересу, в адекватності та характері емоційних реакцій;

- особливостях орієнтування в умовах задачі і прийняття рішення про спосіб розв'язання її, в уміннях цілеспрямовано діяти, в раціональності і адекватності дій;

- в рівні узагальненості мислення, в здатності виділяти ознаки і в повноті їх врахування при розв'язанні практичних, перцептивних чи елементарних логічних задач;

- в здатності змінювати спосіб дії в залежності від зміни вимог, інструкції;

- в чутливості до допомоги, у мірах її розгорнутості;

- в умінні утримувати завдання в свідомості до кінця виконання, орієнтуватися на зразки;

- в критичному ставленні до власних дій та помилок, у здатності переглянути помилки і більше їх не повторювати;

- у темпі виконавської діяльності;

- в особливостях працездатності;

- у співвідношенні активності дорослого і дитини.

Названі показники складають основу якісного аналізу одержаних даних, який ґрунтується на оцінці виділених нами процесуальних характеристик діяльності та складових навчованості.

Детальний опис діагностичної методики, технології її використання представлені у посібниках «Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультаціях», «Методичні та організаційні питання діагностико-консультативної діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій» [3, 49-123; 4, 46-75].

Література

1. Выготский Л. С. Основы дефектологии. Собр. соч. Т. 5. К вопросу о компенсаторных процессах в развитии умственно отсталого ребенка. М. 1983. С.115 – 136.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій. Посібник. Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Луценко І. В. та ін. За ред. А. Г. Обухівської. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 2016. 247 с.
4. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред..

М. К. Шеремет. К.: Видавничий Дім «Слово». 2010. 672 с. 5. Лубовский В. И. Психологические проблемы аномального развития детей. М.: Педагогика. 1989. 104 с. 6. **Методичні та організаційні питання діагностико-консультативної діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій.** А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко, Т. В. Жук та ін. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 2017. 78 с. 7. **Наказ** Міністерства освіти і науки України 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18> 8. **Обухівська А. Г.** Научуваність як діагностичний показник розумового розвитку дошкільників. Автореферат дисертації кандидата психологічних наук. Київ. 1998. 19 с. 9. **Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник.** За заг. ред. М. А. Порошенко та ін.. Київ. 2018. 252 с. 10. **Постанова** Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>. 11. **Проблемы** диагностики умственного развития учащихся. Сб. науч. трудов. Науч. ред. З. И. Калмыкова. М. 1975. 12. **Стадненко Н. М.** Диагностика отклонений в умственном развитии учащихся. Н. М. Стадненко, Т. Д. Илляшенко, А. Г. Обуховская, Т. В. Жук. К.: Освіта. 1991. 95 с. 13. **Шевцов А. Г.** Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. **Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату : Навчально-методичний посібник.** Шевцов А. Г, Романенко О. В, Ханзерук Л. О., Чеботарьова О. В., за заг. наук. ред. Шевцова А. Г. Київ : Видавничий Дім «Слово». 2014. 200 с.

References

1. **Выготский Л. С.** Основы дефектологии. Собр. соч. Т. 5. К вопросу о компенсаторных процессах в развитии умственно отсталого ребенка. М. 1983. С.115 – 136 с. 2. **Закон** Украины «Про освіту» від 05.09.2017 # 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. 3. **Консультаційно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій.** Посібник. Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Луценко І. В. та ін. За ред. А. Г. Обухівської. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 2016. 247 с. 4. **Логопедія.** Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. К.: Видавничий Дім «Слово». 2010. 672 с. 5. **Лубовський В. І.** Психологічні проблеми аномального розвитку дітей. М.: Педагогіка. 1989. 104 с. 6. **Методичні та організаційні питання діагностико-консультаційної діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій.** А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко, Т. В. Жук та ін. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 2017. 78 с. 7. **Наказ** Міністерства освіти і науки України 08.06.2018 # 609 «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18> 8. **Обухівська А. Г.** Научуваність як діагностичний показник розумового розвитку дошкільників. Автореферат дисертації кандидата психологічних наук. Київ. 1998. 19 с. 9. **Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник.** За заг. ред. М. А. Порошенко та ін.. Київ. 2018. 252 с. 10. **Постанова** Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. # 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>. 11. **Проблемы** диагностики умственного развития учащихся. Сб. науч. трудов. Науч. ред. З. И. Калмыкова. М. 1975. 12. **Стадненко Н. М.** Диагностика отклонений в умственном развитии учащихся. Н. М. Стадненко, Т. Д. Илляшенко, А. Г. Обуховская, Т. В. Жук. К.: Освіта. 1991. 95 с. 13. **Шевцов А. Г.** Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. **Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату : Навчально-методичний посібник.** Шевцов А. Г, Романенко О. В, Ханзерук Л. О., Чеботарьова О. В., за заг. наук. ред. Шевцова А. Г. Київ : Видавничий Дім «Слово». 2014. 200 с.

Обухівська А. Г. Оцінка інтелектуальних можливостей молодших дошкільників у діяльності логопеда.

У статті висвітлюються питання психолого-педагогічного вивчення дітей в освітній діяльності вчителя-логопеда. Відмічається негативний вплив системних порушень мовлення на загальний психічний розвиток дітей молодшого дошкільного віку. Більшість дітей з особливими освітніми потребами в комплексі провідних симптомів мають специфічні мовленнєві порушення і потребують додаткових корекційно-розвиткових послуг. Розкривається значення інтелектуальних можливостей для усунення порушень мовленнєвого розвитку. В умовах інклюзивного навчання логопед не повинен обмежуватися виключно логопедичним вивченням дитини. Пропонується методика організації психолого-педагогічного вивчення і якісної оцінки особливостей виконання спеціально розроблених навчально-ігрових завдань. Методом вивчення виступає діагностико-навчальний експеримент. Він передбачає всебічну підтримку активності дитини під час виконання нею запропонованих завдань. Предметом вивчення є навчуваність – інтегральна здатність дитини до виконання логічних завдань. Конкретизується у комплексі різноманітних показників, що складають її внутрішній і зовнішній компонент і забезпечують здійснення інтелектуальної діяльності. У дошкільників молодшого віку внутрішній (інтелектуальний) компонент навчуваності реалізується в здатності до перцептивного узагальнення (ідентифікації, співвіднесенні об'єктів, моделюванні) та раціональності дій. Зовнішній компонент навчуваності складають навички взаємодії дитини з дорослим. Процес виконання завдань характеризується низкою діагностично значущих показників, важливих для оцінки інтелектуального розвитку дитини. Основними серед них є самостійність, гнучкість, стійкість наочно-практичних дій, чутливість до допомоги.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, якісна освіта, тяжкі порушення мовлення, психолого-педагогічне вивчення, якісна оцінка розвитку дитини, інтелектуальні порушення, перцептивне узагальнення, діагностико-навчальний експеримент, навчуваність, складові навчуваності.

Обуховская А. Г. Оценка интеллектуальных возможностей младших дошкольников в деятельности логопеда.

В статье освещаются вопросы психолого-педагогического изучения детей в образовательной деятельности учителя-логопеда. Отмечается негативное влияние системных нарушений речи на общее психическое развитие детей младшего дошкольного возраста. Большинство детей с особыми образовательными потребностями в комплексе ведущих симптомов имеют специфические речевые нарушения и нуждаются в дополнительных коррекционно-развивающих услугах. Раскрывается значение интеллектуальных возможностей для устранения нарушений речевого развития. В условиях инклюзивного обучения логопед не должен ограничиваться исключительно логопедическим изучением ребенка. Предлагается методика организации психолого-педагогического изучения и качественной оценки особенностей выполнения специально разработанных учебно-игровых заданий. Методом изучения выступает диагностико-обучающий эксперимент. Он предполагает всестороннюю поддержку активности ребенка в процессе выполнения им предложенных заданий. Предметом изучения является обучаемость – интегральная способность ребенка к выполнению логических заданий. Конкретизируется в комплексе разнообразных показателей, которые составляют ее внутренний и внешний компонент и обеспечивают осуществление интеллектуальной деятельности. У дошкольников младшего возраста внутренний (интеллектуальный) компонент обучаемости реализуется в способности к перцептивному обобщению (идентификации, сопоставлению объектов, моделировании) и рациональности действий. Внешний компонент обучаемости составляют навыки взаимодействия ребенка со взрослым. Процесс выполнения заданий характеризуется рядом диагностически значимых показателей, важных для оценки интеллектуального развития ребенка. Основными среди них являются самостоятельность, гибкость, стойкость наглядно-практических действий, восприимчивость к помощи.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, качественное образование, тяжелые нарушения речи, психолого-педагогическое обучение, качественная оценка развития ребенка, интеллектуальные нарушения, диагностико-обучающий эксперимент, обучаемость, составляющие обучаемости.

Obukhivska A. H. Assessment of the intellectual capabilities of younger preschoolers in the activities of the logopedist.

The article covers the matters of psychological and pedagogical investigating of children in the educational activity of teacher-logopedist. The negative influence of systemic speech disorders on the general mental development of children of junior preschool age is marked. Majority of children with special educational needs among the main manifestations have particular speech disorders and require additional correction and development measures. The significance of intellectual abilities for eliminating speech disorders is described. In the context of inclusive education, the logopedist should not be limited to logopedic investigation of the child. The method of psychological and pedagogical study organization and qualitative assessment of execution peculiarities of specially developed game educational tasks is offered. The method of investigation is a diagnostic study experiment. It provides comprehensive support for the child's activity while performing the proposed tasks. The subject of study is learning - the integral child's ability to perform logical tasks.

Specifies in the complex of various indicators that make up its internal and external components and ensure execution of intellectual activity. In younger preschoolers, the internal (intellectual) component of learning is actualized through perceptual generalization ability (identification, correlation of objects, modeling) and rationality of actions. The external component of learning is child's communication skills with an adult. The process of performing tasks is characterized by a number of diagnostically significant indicators, important for child's intellectual development assessment. The main ones are autonomy, flexibility, stability of visual and practical actions, sensitivity to the help.

Key words: children with special educational needs, qualitative education, severe speech impairment, psychological and pedagogical study, qualitative assessment of child's development, intellectual disorders, perceptual generalization, diagnostic and educational experiment, learning, components of learning.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2018 р.

Статтю прийнято до друку 14.11.2018 р.

Рецензент: д. пед. н., проф. Шеремет М. К.

УДК 376-056.264.015.311:74/75

Пінчук Ю.В., yulia.pinchuk@gmail.com

**ВПЛИВ ПРОДУКТИВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

Відомо, що продуктивні види діяльності, до яких відносять образотворчу, конструктивну, трудову та інші, є потужним засобом усебічного розвитку дітей дошкільного віку. Результатом продуктивних видів діяльності дошкільника є створення дитиною певного продукту: малюнка, аплікації, ліплення, саморобки; у конструюванні – будівлі.

Розвиваюче значення продуктивної діяльності у розвитку особистості і формуванні її практичних умінь відзначено в роботах провідних психологів і педагогів Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, П.А. Венгер, Н.А. Ветлугіної,

Л.С.Виготського, І.О. Грошенкова, Д.Б. Елькініна Т.С. Комарової, М.І. Лісіної, М.М. Подд'якова, Н.П. Сакуліної, В.А. Сухомлинського, Е.А. Флеріної, Г.А.Урунтаєвої та інших.

На сьогодні перед логопедами, вихователями, психологами і батьками дітей з порушеннями мовлення постає питання не тільки про подолання мовленнєвого порушення і супутніх з ними розладів у психофізичній сфері. Важливим є знаходження оптимальних психолого-педагогічних засобів, що дозволяють всебічно впливати на особистість дитини з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ).